

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՔԱՅՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանի համար տարեկան 10 ֆր. և կամ 4 րբլ. Բրիտանիայի և այլ տեղերի համար տարեկան 20 ֆրանկ...

Ե ՏԱՐԻ ԹԻՒ 52

1890 ՓԵՏՐՎԱՐ 19

ՓԵՏՐՎԱՐ 7 (Հ.Տ.)

ՉՈՐԵՔԱՐԹԻ

Կը հրատարակուի Ե. և Շ. Բ. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւններն...

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Rue Vacon, 50)

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդի ոյժը. — Երկու խօսք Հայե-րիս մասին. — Մուշ քաղաքը և Մուշի ճամիկները. — Հարստահարութիւններ ի Թիւրքիստանում. — Մշեցիների դատե-րը. — Միտքիւնը գործարիւն և (ստանա-ւոր). — 1'Arménie քաղաքը. — Մանագոյժ. — Ռոստիս և Ալմանիս. — Ֆրանքո-թիւրք առեւտրական դաշնագիրը. — Արտասահ-մանի լուրեր. — Մանուգումներ:

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՈՅԺԸ

Դարերէ ի վեր ստոր վիճակի են. Թարկուած մի ժողովուրդ չէ կարելի վերականգնել անհատական տկար ոյ. ժերով:

Իրաւ է որ պատմութեան մէջ եր. բեմն կը տեսնենք անհատներ որ ի. րենց անձնական ծրագրով և ջանքե. րով ազգեր վերականգնած կամ կեր. պարանաւորած են. կը տեսնենք որ մի Մեծն Պետրոս՝ դեռ երկու դար յառաջ Մոնկոլ Թաթարների յարձա. կումներին խղճալի կերպով ենթարկ. ուած մի Սլաւ ժողովուրդ կրցաւ քիչ ատենէն դնել այնպիսի ընթացքի մէջ որով յառաջ եկած է այսօրի հզօր Ռուսիան: Այսպէս և ուրիշներ: Բայց ատենք անհատներ չեն համարուիր, այլ մի ամբողջ ազգի ներկայացուցիչ. ներ, ընդհանուրի ոյժը այս կամ այն կերպով իրենց վրայ կեդրոնացուցած անձնատուութիւններ: Ընդհանրական գործը ընդհանուրի ոյժերովն կրնայ յառաջ երթալ: Հայրենիքի ազա. տութեան գործը կրնայ գլուխ ելնել, կամ այնպիսի բարձր գիրք ունեցող անձերի ձեռքով որոնք ժողովրդի նիւթական և բարոյական ոյժերը գործածելու իշխանութիւնն ունին ի. րենց ձեռք, կամ ուղղակի ժողովր. դական շարժումով և գործունէու. թեամբ: Մենք չունինք այսօր իշ. խաններ կամ քաղաքական այնպիսի բարձր գիրք ունեցող անձնատու. թիւններ որոնք ազգային ոյժը իրենց վրայ կեդրոնացուցած լինին և կարե. նան նախաձեռնութիւն ունենայ հայ. րենիքի ազատութեան մեծ գործին: Սիւնեաց իշխան Դաւիթ բէկը թէեւ այդպիսի մի ոյժ ցոյց տուաւ փոքր ի շատէ, թէեւ ունեցաւ նախաձեռ. նութիւն հայրենիքի ազատութեան Ս. Դորժին, բայց 160 տարիներէ ի վեր դեռ անոր արժանաւոր յաջորդ. դուրս չէ եկած. իսկ Խամայի Մէ. լիքները հետզհետէ ոչնչանալով, Հա.

յոց իշխանութեան հետքն անգամ չկայ այժմ. այդ Մէլիքներ Հայոց անկախութեան ոյժը հայ ժողովրդին մէջ վնասուելէ և դոյացունելէ աւելի, վերջին ժամանակներ սկսան օտարնե. րի օգնութեան և խոտուածներին վը. րայ դնել իրենց յոյսեր և քրիստոն. եայններին պաշտպան հանդիսացող տէրութեան գիրկն նետուեցան որ զիրենք սիրելու համար այնչափ ու. ժով գրկեց և սեղմեց որ Մէլիքների փոքրիկ իշխանութիւնն ալ իր վերջին չունչ տուաւ ազատարար Ռուսիայի գրկին մէջ: Այսօր մեր մէջ ազգային իշխանութեան ամենաբարձր ներկա. յացուցիչներ մնացած են կաթողիկոս. ներն ու պատրիարքներն. բայց ա. սոնք ալ երկար դարերէ ի վեր կրօ. նական նեղ չըլնան մէջ սեղմուած ու կարկամած, անընդունակ և անձեռն. հաս ելած են ազգային քաղաքական վերածնութեան պաշտօնն ալ ստանձ. նելու:

Ուրեմն մեր ազգի մէջ գործը չը պիտի սկսի և չկրնար սկսիլ վերէն, այսինքն բարձր գիրք ունեցող հայ անհատների ձեռքով (չի նոցա ու. նեցած այժմեան բարձր գիրքն օտարների շնորհածն է. հետեւապէս ոչ թէ մեր ազգային իշխանութեան ոյժը կը ներկայացունեն, այլ մի օ. տար տէրութեան, նոյն իսկ մեր վը. րայ ըռնացող տէրութեան ոյժը): Մեր մէջ պէտք է շարժի և գործէ ժողովուրդը. ժողովրդին մէջէն պիտի դուրս գան անհատներ որոնք գոր. ծին նախաձեռնութիւնն ունենան:

Մինչև և որ ժողովուրդը ներքին ուժով կազդուրուած չլինի, չկրնար իրմէ ծնիլ այդպիսի զօրաւոր գործօն անհատներ. արևուն ցամքած կինը չը կրնար ծնիլ և կամ ծնածը երկար չայրիր: Պէտք է որ այս ճշմարտու. թիւն լու ըմբռնեն մեր գործիչներ և սմեն բանէ յառաջ աշխատին ներ. քին ոյժ գոյացունել ժողովրդին մէջ որ անոր ծնունդն ալ զօրաւոր լինի և հետզհետէ մեծնալով կարենայ շար. ժիլ և գործել արդիւնաւոր կերպով: Ժողովրդական ներքին ոյժը այն. չափ անհրաժեշտ է ազգային գոր. ծիչների յաջողութեան համար որ եթէ նոյն իսկ բարձր գաղափարը նախաձեռնութիւնն ունենայ հայրե. նիքի ազատութեան գործին, անկա. րող կը մնայ եթէ ժողովրդի ոյժը իր հետ միացած չլինի: Բարձրաստիճան

անձերը, առանց ժողովրդի օգնու. թեան չեն կարող յաջողունել մի այդպիսի ընդհանրական գործ. ան. հատական ոյժերը կը տկարանան այդ. պիսի մեծ գործի առջեւ. բայց ժո. ղովուրդն կարող է ինքնին այդպիսի մեծ գործեր կատարել, առանց բարձր գիրք ունեցողների օգնութեանն, և մինչև անգամ անոնց դէմ ալ կրու. ուելու պարտաւորուելով: Ժողովր. դական ոյժը ամենէն հզօրն է որի առջեւ կը ստիպուին խոնարհիլ ուրիշ ամեն ոյժեր, միայն եթէ ժողովուրդն զգայ, գիտակցութիւն ունենայ իր ուժի և ուղէ դայն ի գործ դնել:

Մեր այս ասածները կը հաստատենք նոյն իսկ Հայոց կեանքէն, մեր ազ. գային պատմութենէ: Վաղը, հինգ. չարթի, Բագ Վարդանանց նահատա. կութեան հանդէսը կը տօնուի ամեն տեղ ուր որ Հայ կայ: Բայց ո՞վ էր Վարդան Մամիկոնեան. նա հայ ժո. ղովրդի ուժին ներկայացուցին էր եղած. այդ ժողովրդի ձայնը արձա. գանք դուռ հայրենիքի սիրով ոգե. ւորուած Վարդանի սրտին մէջ և այդ ժողովրդի ոյժն էր որ յուսահատած Վարդանը մղեց դէպի պատերազմի գաշտն Սաւրայր: Վարդան, Հայոց սպարապետը, որ Հայոց աշխարհի մարդպան Վասակ Սիւնի իշխանէն յե. տոյ ամենաբարձր աստիճան և աղ. դեցութիւն ունեցող մարդն էր Հայոց մէջ, երբ Պարսից Դուռը կանչուած էր, այնտեղ հայ ժողովրդի ուժէն զրկուած, ինք և իր հետ միասին Հա. յոց բոլոր երեւելի նախարարները տկարացան Յապետի ճնշման տակ և բոլորը մէկէն ստիպուեցան ուրանալ իրենց հաւատք. տկարացան որով. հետեւ ժողովրդէն հեռու էին, որով. հետեւ ժողովրդական ոյժը չկար ի. րենց հետ և անհատ մարդեր, որ. չափ ալ բարձր աստիճան և գիրք վայելէն, մարդպան, սպարապետ, նախարար և այլն, նշանակութիւն չեն ունենար երբ ժողովուրդն իրենց հետ չէ: Բայց տեսէ՛ք թէ ժողովուրդը առանց իր այդ նախարարների, մա. նաւանդ թէ զանոնք ուրացուածեմք թշնամուն կողմը անցած տեսնելէ իսկ յետոյ, ինչպիսի հրաշքներ կը գործէ երբ գիտէ ոգեւորուիլ և իր ոյժ ե. րեւան բերել: Եկեղեցականներէն և աշխարհականներէն ժողովրդական գործիչներն ջրուեցան տարածուեցան Հայաստանի մէջ, գրգռեցին ոտքի

հանեցին բոլոր ժողովուրդը, քաղ. քըցի, գիւղացի, հայ կիներն անգամ ոտքի ելան պատերազմելու համար. մի ժողով կազմուեցաւ ուր ամենքն ալ միութեամբ հանդիսաւոր ուխտ ըրին թէ «նոյն իսկ իրենց ձեռքով պիտի զարնեն սպաննեն իրենց հարա. զատ եղբայր եթէ նա ուրացած է հայութիւնը. հայրը իր որդուն չը պիտի խնայէ և որդին իր հօրմէն չը քաշուելով պիտի սպաննէ դայն. կինը պիտի կռուի իր ուրացող էրկան հետ և ծառայն պիտի ելնէ իր տիրոջ դէմ: Աստուածային օրէնքը ամենքէն վեր է և հետեւապէս նա միայն պէտք է թագաւորէ ամենին վրայ:» (1)

Ահագին բազմութիւն պարսիկ զօր. քերի, իրենց հետ ունենալով նաեւ ուրացող հայ նախարարներն որոց մէջ էին նաեւ Հայաստանի մարդպանը Վասակ և սպարապետը Վարդան (թէեւ Վարդան ստիպեալ ուրացած էր առերես, բայց ժողովուրդը չէր գիտեր անոր ներքին միտքը), մո. գերով և մոգպետով մէկտեղ եկան մտան Հայաստան և կիրակի օր բա. նակը քաղեց յարձակեցաւ Հայոց ե. կեղեցուն դուռները քակելու համար. բայց մի եռանդոտ քահանայ, Ղե. ւոնդ երէց, առանց սպասելու իր մե. ծերէն, եպիսկոպոսներէն գալիք հը. րամանին, յանդգնեցաւ գիմարել թշնամուն և ժողովուրդը, այլ և կին, այնպէս աղմուկ, իրարանցում հանե. ցին ու քարերով և փայտի կտորնե. րով յարձակեցան մոգերին և սպա. ւաղէն զօրքերին վրայ որ անոնցմէ ոմանք շնաստակ եղան այնտեղ և մնացածներն ալ լեղապատառ փա. խան ուր որ կրցան հասնիլ: Այդ մի. ջոցին մոգպետը կաղաչէր կը պաղա. տէր իր թիկնապահներին որ ողջան. դամ հասցունեն զինք Պարսից Դուռը և կը յայտարարէր թէ ինք պիտի գը. րէ և հաստատէ թագաւորին առջեւ որ «եթէ Աստուածներն ալ օգնու. թեան հասնին Պարսից, անկաբելի բան է յաղթել այս հայ ժողովրդի համոզմունքի յամառութեանը. ա. սոնք ոչ միայն օտարներին, այլ և ի. րենց ազգականներին, եղբայրներին, զաւակներին և նոյն իսկ իրենց անձին չեն խնայեր: Մարդիկ, կըսէր, ո. րոնք ոչ չըլծայներէ կը սարսափին, ոչ տանջանքներէ կը վախնան, ոչ ի.

(1) Եղիշէ. Պատմութիւն Վարդանանց, Գ Յեղանակ:

բենց ստացուածքները յայտարարուե-
լէն կը գողցանան, և որ ամենէն գէշն
է, աւելի կը նորոգեն մեռնիլ քան թէ
ապրիլ, ո՞վ կընայ այսպիսի մարդոց
հակառակիլ: Եթէ անդէն մարդիկ
կըցան այսպէս ուժով յարձակիլ և
յաղթել մեզ, այնպէս որ մեզնէ ոչ
մէկը ողջ կը մնար եթէ չփութայինք
փախչիլ: Հապա եթէ ասոնք յանկարծ
զօրքերն ալ իրենց հետ միաբանե-
ցունեն, ի՞նչ ոյժ կարող է դիմադրել
ասոնց յանդուգն յարձակման:»

Ահա թէ ինչ հրաշք կընայ գոր-
ծել հասարակ ժողովրդի ոյժը մի հա-
սարակ Տէրաէրի առաջնորդութեամբ
մինչդեռ հայ նախարարները իրենց
հաւատք ու բանալով, Պարսից զօրքե-
րին հետ եկած էին հայ ժողովրդի
խղճին վրայ բռնանալու: և բարձ-
րաստիճան եկեղեցականներն ալ, ե-
պիսկոպոսները, Համագումար ժողով
կազմած, դեռ խորհրդակցութեան
մէջ էին թէ ի՞նչպէս պէտք է տեսն:

Այդ ժողովրդեան ցոյցերէն յետոյ
էր որ Վարդան Մամիկոնեան դիմեց
եպիսկոպոսները ժողովին և յայտնե-
լով իր ուրացութեան առեւտրային լի-
նէին, ընդունուեցաւ Հայոց միաբա-
նութեան մէջ: Բայց Վասակ որ սրբ-
տանց ուրացած էր, կը շարունակէր
հարստահարել Հայերն: ուստի ժողո-
վուրդը մեծ բողոքութեամբ գնաց
լեցուեցաւ Հայոց սպարապետին,
Վարդան Մամիկոնեանի ապարանքը,
և սկսան պռնալ: «Ըսէ՛ք մեզի թէ
այս անօրէնութիւններ ձեր գիտու-
թեամբ կը լինին թէ ոչ: եթէ դուք
ալ կամակեց չէք անոնց, այսօր պէտք
է մեզ հետ ելնէք վրէժ առնել ա-
նոնցմէ:» Վարդան վստահացուց ժո-
ղովուրդը թէ ինք ալ իրենց հետ է,
և ամենքն ալ միաբանութեան համար
ուխտ ըրին Աւետարանին վրայ: միայն
թէ պատահմամբ այնտեղ ժողովին մէջ
գտնուող նախարարներէն մին խո-
հեմութեան պատրուակով չուզեց
մասնակցիլ ուխտագրութեան: Ժո-
ղովուրդը իսկոյն քարկոծելով սպան-
նեց զայն այնտեղ որով ամենին վրայ
ահուսաբանի տիրեց:

Ահա մի այսպիսի ժողովրդական
ուժով էր որ օգեւորուեցաւ, զօրացաւ
Հայոց յուսահատած սպարապետը և մի
այնպիսի մեծ յեղափոխութիւն գոր-
ծեց Հայաստանի մէջ, այնպիսի քա-
ջութիւններ կատարեց որ մեր աղ-
գային պատմութեան ամենափառա-
ւոր էջերը գրուած են և որոնք 1449
տարիներէ ի վեր դեռ անմոռաց կը
յիշատակուին ամեն տարի:

Հայոց պատմութեան մէջ կը տես-
նենք որ Հայեր շատ փառաւոր և
յաղթական պատերազմներ արած են
իրենց թշնամիներէ դէմ: բայց անոնց
ոչ մէկն ալ Վարդանանց պատերազ-
մին պէս չտօնուիր իրեն աղգային
սո՛ն: որովհետեւ անոնք թագաւոր-
ները և իշխանները կուրծեցին, իսկ
Վարդանանց պատերազմը ժողովրդին
իր պաշտած գաղափարի համար ո-
գեւորուելով արած կուրծ է, ժողո-
վրդական յեղափոխութիւն է, որի
յաղթանակին ծառայեց Բաշն Վար-
դան Մամիկոնեան, գլուխ կանգնելով

և իր անձ զոհ դնելով:

Կը կրկնենք թէ առանց ժողովրդի
օգնութեան ընդհանրական մեծ գործ
յառաջ չերթար: Ուրեմն մի զօրաւոր
յեղափոխութիւն գործելու նախնա-
կան պահանջն է յեղափոխական գա-
ղափարներն արածել ժողովրդին մէջ,
գրգռել օգեւորել ժողովուրդը այդ
գաղափարներով, զաղափարակիցներն
մէկ ուխտի մէջ ամփոփելով միացու-
նել և այդ միութեամբ ժողովրդին մէջ
կազմել մի բաւական ոյժ որ կարող
լինի իր ետեւէն քաշել տանիլ նաեւ
ժողովրդի այն մեծ մասը որ ինքնին
անշարժ և անտարբեր կը մնայ, բայց
զօրաւոր մարմիններէ դիւրաւ կը քաշ-
ուի կը տարուի: Մ. Փ.

ԵՐԿՈՒ ԽՕՄԻ ՀԱՅԵՐԻՍ ՄԱՍԻՆ

Ճանրորդութեան մէջ լինելով եր-
կար ժամանակէ ի վեր, ինձ նպատակ
դրի նաեւ մօտէն մի լաւ ուսումնա-
սիրել մեր Հայերիս դրութիւնը, թէ՛
ներքին և թէ՛ արտաքին տեսակէտով:
ամենայն տեղերում ուր ես հանդի-
պում եմ Հայերի, նամանաւանդ եւ-
րոպացիները, ուղեցի նոցա կարծիքը
իմանալ մեր հայրենասիրական գործի
մասին և այդ ինձ յաջողեց: Մի եւ-
րոպացի բարեկամի միջոցաւ սկսեցի
այցելել այս կողմեր գտնուող եւրո-
պացիներին մի առ մի: քանիցս ան-
գամ նրանց այցելելէն յետոյ, հար-
ցեր բացուեցան: Եւրոպացիք առհա-
սարակ ինձ ասեցին որ մենք լրագիր-
ներում կարգում ենք ձեր Հայերիդ-
կրած հալածանքների մասին, ձեր
երկրի աւերումները, հայ կանանց և
աղջիկների բռնաբարումները և այլն,
որոնք շատ անտանելի են և ցաւալի:
բայց դրանց դարմանն աղաչելով, ինդ-
րելով և կամ դատարաններին դիմե-
լով չի լինիլ, այլ միակ դարմանն այն
է որ ինքներդ պէտք է ուղղակի
բարձրանաք ոտքի յանկարծակի, դուք
էլ զարնէք: մի թողուք ոչ ոքի ձեզ
փնտրելու: մէկ խօսքով, եթէ կամե-
նում էք ազատ ապրիլ, Հայերնիք
ունենալ կամ մի որեւիցէ ինքնավա-
րութիւն, պէտք է բոլորդ մէկէն ոտքի
կանգնէք և ապստամբիք: Այստեղ
ես խօսքերնին ընդմիջելով ասեցի:
Արդեօք այդ բաները դժար չեն մեզ
համար քանի որ զէնքեր չունինք, և
արդեօք եւրոպացիք կօղենք մեզ
այդ դէպքում: Իսկոյն պատասխա-
նում են որ հաւանական է, եթէ
միայն դուք աշխատէք ոտքի կանգ-
նելու: բայց այդ անշարժ դրութեան
մէջ որ կաք այժմ, անկարելի է: մեզ
ի՞նչ հոգ թէ որ Գիւրգերը կամ Տա-
ճիկները ձեզ բռնաբարում են կամ հա-
լածում են: չէ՞ որ ուրիշ փոքր աղ-
գութիւններն էլ ձեզ պէս էին: միայն
նոքա ապստամբուելով ազատուեցան
և այսօր ամեն մէկը առանձին կա-
ռավարութիւն ունին: Ոմանք էլ ա-
սում էին թէ քանի տարիներ է որ
կարգում ենք լրագիրներում հէնց
միեւնոյն անխիղճ չարագործութիւն-
ները և ինչպէս տեսնում ենք, հէնց
միշտ պիտի կարգանք: բայց մեզ եւ-
րոպացիներին համար նշանակութիւն

չունի այդ, մեր հանգիստը չի վրդո-
վում, միայն խղճերնիս մեզ չտանջե-
լու համար լրագիրներում բողոքում
ենք այդ տեսակ վայրենութիւնների
դէմ: չէ՞ որ այդ չարքները ձեր աղ-
գին են անում և դուք եթէ ուղում
էք չանեն, պէտք է ինքներդ գործէք
և այդ ժամանակ քանի որ եւրոպայի
կաղաքներումն էլ խանդաբուրդ կը
լինի, այդ ժամանակ եւրոպայի ի հօր-
կէ կընդմիջի և կընայ ձեզ օգնել:
Իսկ եթէ դուք չէք շարժում և յոյս-
ներդ դրել էք մեզ վրայ, անկարելի
է այդ: այդ ժամանակ մենք միայն
մարդասիրաբար կը խօսինք, ինչպէս
այժմ, բայց չենք կարող ձեզ աղա-
տել այդ դրութիւնից: եւ ինձ հար-
ցնում էին թէ ուղում էք ձեր գոր-
ծի համար մե՞նք աշխատինք: Իսկ
ես ամաչում էի նրանց պատասխանել:
Մի ուրիշին էլ այցելելու ժամանակ
որի մօտ հաւաքուած էին մի քանի
հոգիներ, դարձեալ ինձ ասեցին թէ
դուք Հայերդ ի՞նչ էք անում այդ
Տաճիկաց հարստահարութիւնների դէմ,
ամօթից մի քանի տալից վերից խօս-
քեր էի դուրս տալիս որ բաւական
նութիւն ստանան, բայց նրանք չա-
րունակում էին և պնդում էին ասե-
լով որ զարմանալի համբերութիւն ու-
նէ հայ ժողովուրդը: մինչեւ ե՞րբ
պէտք է համբերէք: ուղում էի մի
բան խօսալ թէ չէ, իսկոյն պատաս-
խանում էին: Դորանց մէջ կար մի
Պրանսիացի որ ասեց: եթէ Պրանսիան
պատերազմ ունենայ Գերմանիոյ հետ,
ես թէեւ զինուոր չեմ, բայց կը ձը-
գեմ այստեղ ունեցած իմ գործերս և
կը գնամ Պրանսիա իմ հայրենիքս
պաշտպանելու, բայց դուք ո՞չ, այդ կը
նշանակէ որ դուք կամենում էք տանել
ստրկութիւնը: ամեն բանի ընդու-
նակ մի ժողովուրդ էք, բայց ձեր
հայրենիք ազատելու ո՞չ: Վերջը մը-
նաս բարեւ ասեցի և ինձ քրտինքը
վեր էր առել բողոքովին ամօթից:
Դուրս եկայ և փողոցում ասում էի
ես ինձ ու ինձ թէ այս մարդիկ իրա-
ւունք ունին այդպէս խօսելու: ու-
րեմն ի՞նչ անել պէտք է: — Հայրե-
նասիրական զգացումը տարածել, մի-
անալ և ուժերով գործել որպէս զի
չարհամարհուինք օտարներէն: Մօ-
տաւորապէս 40 հոգու չափ եւրոպա-
ցիների այցելեցի մի քանի քաղաք-
ների մէջ: առհասարակ բոլորը միե-
նոյն խօսքերը ինձ կրկնեցին ասելով
վերջին խօսքերնին թէ դուք Հայերդ
աշխատեցէք գործել ձեզ համար և
մեզ օտարներին վրայ յոյս մի դնէք:
և արդէն այս հարկը անդամներով
գրուեցաւ Արմենիայի մէջ թէ մեզ օ-
տարէն յոյս չկայ: ահա նոյն իսկ եւ-
րոպացիք իրանք էլ նոյնը կրկնում
են:

Իսկ Հայերին մօտ թէ քաղաք-
ներում և թէ գիւղերում, ծանօթ-
ների շնորհիւ, մտնում էի շատ տու-
ներ, լուում էի նրանց խօսակցու-
թիւնները աղղի և հայրենիքի մասին:
խօսում էի Տաճիկաստանում կատար-
ւող հարստահարութիւնների մասին:
արդէն շատերը իմանում էին և պէտք
է ճիշդ ասել որ ճ տարի սրանից ա-

ռաջ կարծես միեւնոյն Հայերը չէին:
բաւականին նրանց մէջ հայրենասի-
րական զգացումներ են մտել որ մի
մեծ ուրախայի երեւոյթ է: նամա-
նաւանդ քաղաքներում բաւականին
յառաջադիմութիւններ են եղել լրա-
գիրներ կարգաւով, մանաւանդ Ար-
մենիա լրագիրը որ Պարսկաստանում ա-
մենաշատ տարածուած թերթն է,
բացի քաղաքներից գիւղերումն ան-
գամ: Արդէն շատերը զգում են որ
օտարով բան չի լինիլ, իրանք պէտք
է աշխատին: և ես որտեղ որ մըտ-
նում էի, պատմում էի իմ գլխի ե-
կածները օտարների վերաբերութեամբ
և խորհուրդ էի տալիս որ միանալով
կարող ենք գործել: Թող չխնայենք,
ասում էի, մի քանի կօպէկներ ամ-
սական կամ տարեկան մեր Աղգային
Դանձին նուիրելու, որը ամեն մէկ
հշմարիտ Հայի պարտականութիւնն է
ըստ իւր կարեաց: այո, կան մեր մէջ
շատեր որոնք յոյսերն դրել են օտար-
ների վերայ: դրանցից մէկն էլ ես
էի, բայց շատ սխալվում ենք եղեր:
ահա օտարների տուած պատասխան-
ները: ասեցին ինձ շատ խօսքեր բայց
չուզեցի ես դրել, այլ միայն մի քանի-
ները: Թող մեր հայրենակիցներ փո-
խել իրենց կարծիքները, ինչպէս փո-
խելի ես իմ կարծիքներս օտարներին
վերաբերութեամբ և այժմ համոզ-
ուած եմ թէ մեր հայրենիքի աղա-
տուութեան միակ միջոցն է զոհ դնել
մեր անձը այդ գաղափարին և թէ
ամենքս որ համակարծիք ենք, պէտք
է մէկ գրօշակի տակ միանալով զօրա-
նանք և գործենք:

2/14 յունիս 90
Դավրէժ

ՏԻԼՊԵՐՆԱՆ

ՄՈՒՇ ԲԱՂԱՔԸ ԵՒ ՄՈՒՇԻ ՏԱՃԻԿՆԵՐՆ

(Շար. 51դ քաւ.ն եւ վերջ)

Սաղոն անունէն անգամ կը գարշիմը-
սի, որովհետեւ անձամբ անձին փորձա-
ռու եղած գիտեմ թէ ինչ վայրագ մէկն
է: Իր քաջագործութիւններէ մին օրի-
նակի համար կը պատմեմ այստեղ: Օր մը
տեսայ որ Սաղոն շուկային մէջ երկտա-
սարդ Հայու մը մօտեցաւ և մարդու մէ-
կին ուր գտնուելը անոր հարցուց: Հայը
որ զինքը չէր ձանչեր, գուհիի Տաճիկ
մը տեղ դնելով իր առջեւ չէլաւ չէլանդ
նեցաւ ոտքի: Սաղոն ամեն տեսակ ան-
լուր հայհոյութիւններով զինք անպատ-
ուելէն վերջ, գաւազանի երկու հար-
ուածներով ալ պատուեց և գնաց գանգ-
տելու միւս Հայերուն թէ ո՞վ է սա որ կը
յանդգնի իմ առջեւ փոխանակ ոտքի վը-
րայ կանգնելու, նստած կենալ: Ինքը
Հայերն որ ինքնաճանաչութեան հոգի
չունին, անոր իրաւունք տուին և երի-
տասարդիկ ալ Ստամբուլ գաւազն անուա-
նելով ներողութիւն խնդրեցին Սաղոնէն
և այդպէս երկուքը հեռացուցին իրարմէ:
Երկու օրէն վերջ Սաղոն եղբորորդին
բռնի 5 կանգուն կտաւ տարաւ յիշեալ
հայ երկտասարդի խանութէն, առանց
ստակ մը վճարելու: Հայը բողոքեց կա-
ռավարութեան որ իրեն պատասխանեց
թէ նա արդէն անպարկեշտ մէկն է, ա-
մօթ է քեզ անոր վրայ գանգալի ևն: Ի-
նքուրք զայս: Մշտ թրքաց դէշ յատ-
կութեանց վատթարագոյնն է մեր կրօ-
նական ծիսից դէմ ունեցած հակառա-
կութիւնը: բազմիցս տեսած եմ որ մեր
գերեզմանների քարերու վրայ ազտեղու-

չէին .
ենասի .
որ մի
նամա .
ախանին
լը րա .
նդ Ար .
ուում ա .
թն է ,
մն ան .
են որ
պէտք
ըմբ .
խի ե .
թեամբ
անալով
այինք ,
եր ամ .
կգային
են մէկ
թինն է
մեր մէջ
օտար .
էլ ես
եղեր .
ախան .
եր բայց
քանի .
եր փո .
էս փո .
արներին
համոզ .
ի աղա .
ոհ գնել
և թէ
պէտք
ի զօրա .
ՊԵՐՏԵՆ
ն
արշիմը
փորձա
ազ մէկ
ին օրի
դ 0ր մը
երիտա
դու մէ
ւց . Հայը
իկ Տաճկի
ւ չկանգ
սակ ան
անպատ
ու հար
ց գանգ
սա որ կը
տաքի վը
ւ : Խեղճ
ան հոգի
ն և երի
ք անուա
Սաղոյէն
իրարմէ
բօրորդին
յիշեալ
առանց
րքեց կա
ասխանց
ն է , ա
իւ ևն . :
էշ յատ
մեր կրօ
հակառա
որ մեր
սղտեղու

թիւն կը բերեն կը դնեն . չառ անգամ
մեր եկեղեցու դռներն ու պատերն աղ
տեղութիւնով կը սրբապղծեն . արդէն ի
րենց բերնի սովորական հայհոյանքն ե
ղած է միշտ խաչին հայհոյելն . . . Բայց
յանցանքն մերն է , այո՛ , մերն է . մենք
մոռցած ենք մարդկային յատկութիւն
ները , մենք կորսնցուցած ենք մեր նախ
նեաց քաջութիւնները և կրօնական ջերմ
նախանձախնդրութիւնը . զի երբ կը տես
նենք որ Թուրքն կը հայհոյէ խաչին , ո՛հ ,
ատկէջ վերջ ապրիլն ինչի՞ կը ծառայէ .
երբ կը տեսնեմք որ Թուրքն մեր
նուիրական կրօնքն անգամ կանարգէ ,
մեր ծէսեր կանապատուէ , մեր տաճարներ
կը սրբապղծէ , գերեզմանին մէջ ան
գամ չուզեր մեզ ազատ թողուլ և այդ
նուիրական հանգստաւոյեղ կաղտոյէ ,
իսկ մենք դեռ լուս կը մնամք , այս ա
մենք ցոյց կուտան թէ՛ մենք պարզա
պէս մեր նախնեաց յատկութիւնները
կորսնցուցած ենք : Այո՛ , իմ սիրելի հայ
րենակիցք , մեք մեր նախնեաց արեան
ազդեցութիւնը կորսնցուցած ենք այժմ
զի անոնք մեր կրօնքի և ազատութեան
համար իրենց արիւն չինայեցին , իսկ
մենք կնատի և մեղի ենք դարձել և կը
հանդուրժենք Թուրքի այս վատ արարե
րուն . ապրիլ և լսել միշտ ասանկ գէշ
լուրեր , աւելի լաւ չէ՛ , մեզ մեռնիլ և
չլսել , մանաւանդ և չտեսնել այսպիսի
խեղճութիւններ . մենք անտարբեր կը
կենանք և կըսպասենք որ օտարները գան
և մեր վրէժն առնեն , իրենք մեզ համար
նեղութիւններ և վնասներ կրելով . բայց
մեր իրաւունքն է որ բռնաբարութեամբ է և
մեր պարտքն է գործել , յանձն առնե
լով նեղութիւններ և մեծամեծ գոհողու
թիւններ , ապա թէ՛ ոչ օտարները կը
կրկենք մեզ համար ինչ որ անուանի հայ
բանաստեղծը գրած է՝ Վարդանի երգին
մէջ թէ՛ « Հայք արժանի էին այս ստրկա
կան անարդ վիճակին » :

Այլ սակայն չկորսնցունենք մեր խօս
քի թիւն և ընթերցողէն ներողութիւն
խնդրելով սրտի սաստիկ յուզման ար
դիւնքն եղող այս ակամայ չեղումին հա
մար , դառնանք ի Մուշ եղած չարագոր
ծութեանց պատմութեան : Իր չարագոր
ծութեամբ , միլեաւանդութեամբ և ան
բարոյականութեամբ անուանին Հաճի
Տայիպ , որ Եէյն Չալանդէի ընթացքն
ունենալու համար ամեն միջոց ի գործ
կը դնէ , այս իսկ պատճառաւ շատ կը
պատուութի տեղացի Տաճկիներէն , նա մա
նաւանդ կառավարութեան անդամներէն ,
ամեն Միւթյաւրըք որ կուգայ Մուշ ,
առաջ նորա թեւարկութիւնն կը խնդրէ
և եթէ նա զլանայ , քիչ մը ժամանակէ
վերջ պաշտօնանկ կը լինի , ինչպէս եղաւ
Շիւքրի փաշան :

Ինչպէս կերելի , Թուրքեր բնաւ մտա
գիր չեն քաղաքավարի և կրթութեմ մար
դիկ դառնալ . ցայժմ Մուշ մէջ կանոնա
ւոր դպրոց մը չկայ , ի բաց առեալ տու
նէ մը ուր ամեն տեսակ անբարոյակա
նութիւն կը թագաւորէ և ուր յաճա
խողներն՝ փորձով տեսնուած է որ , սը
րկիպութիւններէ գոտ ուրիշ բան մը չեն
սովորիր . ասոնց խօսքն (դաստառն) ալ
Հաճի Տայիպն է : Հաճի Տայիպ միմահա
տակ , 60 տարեկան , ցաւոտ և անթար
թափ աչերով , խորշուեալ երեսով , վայ
րազ կերպարանքով մարդ մ'է , իր աչ
քերէն վայրենութիւն կը թափիր , միշտ
գլուխն կախ ի հող յառած կը քալէ ,
հաղիւ թէ՛ անցնողի երեսին կը նայի .
Թուրքերուն միայն բարեւ կուտայ , Հա
յուն երեսն իսկ նայելն մեղք կը համարի ,
քաղած ժամանակը չըթուենք կը տարու
բերէ աղօթք միմիջեւ պէս . բայց
հետեւեալ գէպքն կը հաստատէ թէ՛ իր
միմուշը ոչ թէ աղօթք է , այլ կը կրկնէ
միշտ թէ՛ Հայոս ցոյքը ուտելն ձիւլալ է .
Օր մը գիւղացի Հայ մը ասոր ճանրան գը
նայած ժամանակն առջեւը կենէ և կը

բողբէ թէ՛ այս ինչ Տաճկին իր ինչքը
յափշտակեց և կը խնդրէ որ յետոյ առ
նուի անկէ : « Ո՛վ որդեակ , կը պատաս
խանէ Հաճի Տայիպ , Հայոս գոյքը Տաճ
կին հէլալ է ուտել (երկիցս կը կրկնէ) և
եթէ դու ալ Տաճիկ ըլլաս , քեզ ալ հէ
լալ է Հայոս գոյքն ուտել » . գիւղացին
չուարած ինչ ըսելիքը չգիտնալով , կը
թողու կերթայ :

Հաճի Տայիպ իւր ձեռաց տակ ունի
60-70 սօֆթաներ որոց ամենքն ալ պէտք
եղած ժամանակ Մարթինի հրացանով
զինուած պատրաստ կը ներկայանան . ա
սոնք 20-30-40 տարեկան մուլաներ են
որ Մուշ վազըքի ճամիին քով Մէտրէսէի
մէջ Հաճի Տայիպի հովանաւորութեան
ներքեւ դաս կառնուին թէ՛ ինչպէս պէտք
է կեղեքեն զՀայն , միջոցներ գտնել կը
խորհին և շատ շուտ ալ կը յաջողին : Ը
սինք թէ՛ այս սօֆթաներն պէտք եղած
ժամանակ Մարթինի հրացանով կը զին
ուին և կուի ընելու պատրաստ են . ըն
թերցողն թող չափազանցութիւն չկար
ծէ ըսածնիս . յետագայ պատմութիւնը
որուն ակնատես եղած եմ , կրնայ հաս
կըցունել ընթերցողին թէ՛ լոկ իրակա
նութիւն է գրածս : 1888ի գարնան օր
մը , Բուլանլի կողմերէն մանչ մը և աղ
ջիկ մը , մանչը 18 տարու և աղջիկն 15
տարու , որոց հայրը խիզանէն գալով
Բուլանլի քրդի մը գեղ բնակած և այն
տեղ մեռած էր , Քրդերն ուզած էին
Տաճկըցեւ : Այդ տղաքներ երբ չափա
հաս կըլլան , կուզեն իրենց հայրենի եր
կիր վերադառնալ և իրենց կրօնը տգատ
պաշտել . Քրդեր թող չեն տար : Մօտա
կայ Հայերն լսելով Մուշ բողբեցին Միւ
թյաւրըքին և իրենց բողբըն քանիցս
կրկնելով վերջապէս կուսակալն հանցաւ
բերել տալ գանոնք որ Հաճի Տայիպի տու
նը տարուեցան նախ . բայց երբ խտրաբի
մէջիսին մէջ տղան և աղջիկն ըսին թէ
մեք Հայ եմք , փաշան պարտաւորեցաւ
յանձնել գանոնք Հայոց Առաջնորդարա
նին . ահա նոյն օր երեկոյեան ժամ 10
1/2ին (եւրոպական ժամ 5 1/2ի միջոցներ)
Հաճի Տայիպ 60-70 զինեալ սօֆթանե
րու գլուխն անցնելով լեցուեցաւ կառա
վարութեան դռներուն առջին . փաշան
և իր մէջին ահուդողի մէջ ինկան , 2
գումարտակ զօրք գալով հաղիւ փաշան
ողջ առողջ կրցան գիշերուան ժամ 1ին
(եւրոպական ժամ 8 երեկոյեան) կառա
վարութեան տնէն դուրս հանել . իսկ
տղային և աղջկան համար հրահանգ տըր
ուեցաւ Բաղէշ տանիլ . նոյն գիշերն իսկ
տարին . բայց Սօֆթաներն անոնց ետե
ւէն հասնելով 1/2 ժամ հեռի քաղաքէն
բռնեցին , այնչափ ծեծեցին երկու տը
ղայներն և կըսպանէին իսկ , առարկելով
որ մեր օրէնքն է թէ՛ ով որ անգամ մը
ընդունի մահճատկանութիւնը և վերջէն
ուրանայ , զայն պէտք է սպաննեմք . ինչ
որ է , ոստիկաններն կաղապարն լեղճ տը
ղայքն որոնք Բաղէշ տանելով , առանց
կուսակալին առջեւ հանելու , կը թրքա
ցունեն . լսողներ կան թէ՛ տղայքն այդ
բռնութեան տակ կը պօռային թէ՛ « Այն ,
Հայ չկայ՝ միթէ որ մեզ աղատէ՝ այս բար
բարութեան ձեռքէն . աղատեցէ՛ք կամ
վերջնական կերպով վրէժնիս առէ՛ք » : Ա
յո՛ , վրէժ՝ կը գոռան մեր առեւանդուած
աղջկուք , սպաննուած երիտասարդք ,
խողխողուած ծերունիք , բռնաբարութե
անայք , և մենք դեռ չլսել կը ձեռաց
նենք և ի՞նչ յաւիտեական թուն է այս
որ մեզ պատեր է և չենք կրնար սթա
փիլ ու մէկ անգամ ցնցուելով ոտքի վրայ
կանգնել որ թող վերջ մեր վրայէն այս
հարստահարութեանց անտանելի բեռը .
Ո՛հ , եղբարք իմ , եթէ օտարներ անըզ
գայ են և չեն օգներ մեզ որ կանգնինք ,
միթէ՞ մեր օտարաբնակ արիւնակիցներն
ալ օտարացեր և անըզպէս դարձեր են մեր
ցաւոց . գէթ նոքա ձեռք երկնցունեն
մեզ , ոյժ տան մեզ որ կարենանք կանգ

նիլ և լուծել միանգամայն իրենց պա
պերի վրէժն որոնք Թուրքերէն մեզ պէս
հարստահարուելով փախեր գաղթեր են
Հայաստանէն դուրս , ինչպէս նաեւ վը
րէժն մեր որ այսչափ հարստահարու
թեանց տակ կը հալինք կը մաշինք Հա
յաստանի մէջ , իբրեւ պահնորդ մեր հայ
րենի նուիրական ժառանգութեան կը
պած մնացած լինելով այնտեղ մինչեւ
այժմ :

ՄՈՒՇ

ՀԱՐՍԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ի ԹԻԻՐԲԱՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մեզ կը հաղորդեն հետեւեալը .
« Վանայ Դաւաշ գաւառի Տըշոզ
գիւղացի Յօսանեան Դրիգոր , երկար
ատենէ ի վեր Կ. Պօլիս պանդխտու
թեան մէջ գեղեցիկէ յետոյ , ատկէ
երեք ամիս առաջ կը վերադառնայ
իր հայրենիք Տըշոզ գիւղ : Ինչպէս
որ սովորութիւն դարձեր է այդ կող
մերու բնակիչներուն , Կ. Պօլսէն մեկ
նաժ ժամանակ ճանապարհի ապահո
վութիւն չըլլալուն համար իրենց ըս
տակներ կը յանձնեն Կ. Պօլիս գտնուող
իրենց երկրացի վաճառականաց և
Վան կըստանան : Յիշեալ Դրիգորն
եւս Կ. Պօլիս 211 մէճիտ կը յանձնէ
Վանցի վաճառականի մը և իւր հայ
րենիք հասնելէն երեք օր վերջ իւր
գիւղէն Վան քաղաքը կերթայ . 211
մէճիտը կուսու . բայց այդ 211 մէ
ճիտի հաշւոյն մէջ կը գտնուի նաեւ
11 լիրա ոսկի . լիրաները տրեխներուն
մէջ կը պահէ , իսկ մէճիտներն գըր
պանը կը դնէ : Իրենց գիւղին մօտիկ
գտնուող ուրիշ գիւղացի Քիւրդեր
կիմանան որ Դրիգոր Վան կերթայ
ստակները բերելու . խեղճ Դրիգորը
ստակներն առած , Վան քաղաքէն
իւր գիւղ վերադարձած միջոցին , Ոս
տանէն անցնելէ վերջ , դարանամուտ
Քիւրդեր կը բռնեն Դրիգորը և ճան
բայէն դուրս տանելով քարերու մէջ
կը խղեն , կառնուն մէճիտները , չը
գիտնալով թէ տրեխներուն մէջ ոս
կիներ կան պահուած . Դրիգորի ըն
տանիքը երբ կըսպանեն առաջին և
երկրորդ օր և կը տեսնեն որ չկերա
դառնար գիւղ , կուսկածանաց կեն
թարկուին և կը սկսին փնտռել լեռ
ներու մէջ , քաջ գիտնալով թէ Թիւր
քիտի նման անհոգ և անխիղճ կա
ռավարութեան հողին վրայ կորսուող
մը կամ լեռներու մէջ սպաննուած կը
լինի կամ քարերու և կամ ջուրերու
մէջ , որովհետեւ շատ սովորական
դարձած են այդ կողմեր Թիւրքերի
այդպիսի հարստահարութիւններն .
վերջապէս կը գտնեն Դրիգորի խեղ
դուած գիւղը քարերուն մէջ , և
կըսկսին մերկայցնել որպէս զի տանին
թողին մօտիկ գիւղին մէջ և ահա
տրեխներուն մէջ կը գտնեն 11 լիրան .
խեղճ ընտանիքն կուլայ կողբայ թէ 13
տարի պանդխտութեանդ սպասե
ցինք և երեք օր տուն մնալէն զկնի
Քիւրդերուն զոհ գնացիր : »

ՄԵՃԻՏՆԵՐԻ ԴԱՏԵՐԸ

Կ. Պօլսէն Պ. Կայծիկ կը գրէ մեզ
հետեւեալները յունվ. 27/8 փետր.ին .
« Ջորեպան Ալի աղայի մեծի մոռ

նաքիմի (դատաստանի դադարում)
որոշումն տրուած էր արդէն հարցա
քննիչէն և փաստաբան Շապուհէ
Ֆէնտին այ իրիքազ ըրած էր . այժմ
Հիլիք իթալիյն եւս Մուսայի նպաս
տաւոր որոշում տուաւ , շէյխերու
վկայութիւնն յարգելով և զանոնք
վստահելի մարդիկ համարելով , ինչ
պէս առաջ գրած եմ , վճռարեկ (քե
միզ) , ատենին պիտի տանին Օլի ա
ղայի դատը :

Այրուած Օճանի դատին եւս մեծի
մոռնաքիմի որոշումն տրուեցաւ հինգ
շաբթի օր (յունվ. 25/6 փետր.) և նոյն
երեկոյին յանձնուեցաւ վճռաթուղթն
Օճանի կնոջ և փաստաբանին :

ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՋՕՐՈՒԹԻՒՆ Է

(ՆՈՒԵՐ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԱՆԴԱՄՆԵՐԻՆ)

Ջիւնի հատիկ կը թափթըլի երկընքէն ,
ինկած ատեն մեղմով կասէ ընկերին .
Դուս ալ ես ալ , թոյլ էակներ , ջրի պէս
կը հալինք թէ՛ չմիանաք պնդապէս .
Մենք ամենքս մէն մինակ ի՞նչ կըր
նանք , ոչինչ ենք .
Բայց երբ մէկտեղինք մենք , լեռն
ու դաշտ կը ծածկենք :

Անձրեւ կուգայ . ջրի փոքրիկ կաթիլներ
Մէկտեղ կիջնեն և կը հանեն մեծ ձայներ .
Կասեն ի՞նչ կայ աւելի թոյլ քան թէ ջուր ,
Բայց միւթեան չդիմանար նոյն իսկ հուր .
Մենք ամենքս մէն մինակ ի՞նչ կըր
նանք , ոչինչ ենք .
Բայց երբ մէկտեղինք մենք , մեծ
գետեր կը կապենք :

Քամին փըչեց . թէեւ ամառ , տերեւներ
Դողդըղալով կը փափսան իրենց մէջ .
Չառ գատ ամենքս մեզ այս քամին կը
թափէր ,
Բայց շատին վրայ կանէ միայն երեւիջ .
Մենք ամենքս մէն մինակ ի՞նչ կըր
նանք , ոչինչ ենք .
Բայց մէկտեղ մենք մարդերն արե
ւէն կը ծածկենք :

Շատ տըկար են ծիծեռնակներ , բայց
խմբով
կը ճանբորդեն դարնան ատեն ապահով
երբ գիշակեր թռչուն տեսնեն , խմբովն
Մեծ աղմուկով կը փախցունեն թշնամին .
Այդ աղմուկ մեզ կասէ . Մենք մի
նակ տկար ենք .
Բայց երբ մէկտեղինք մենք , ար
ծիւն ալ կը վանենք :

Բնականէն դուրս է այս մեծ օրէնք
Որ տկարներ թէեւ չունին ոյժ և գէնք ,
Միանալով կը զօրանան , կը կուսին
եւ միութեան չդիմանար թշնամին :
Կը կրկնեն ձիւն , անձրեւ և՛ տերեւ
և՛ թռչուն .
Իմացէ՛ք , ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋԷՆ Է ՄԵՐ
ՋՕՐՈՒԹԻՒՆ :
Մ. ՓՈՐՈՒԹԻՒԱԼԵԱՆ

L'ARMÉNIE ԼԱՐՄԵՐԸ

Հրատարակուեցաւ l'Arménieի Դ Թի
ւը հետեւեալ բովանդակութիւնով .
Քննադատութիւն մը այն չնորհակա
լութեան կեղծ հանրագրին գէ՛մ զօր Վա
նի խալի փաշան չինել տուած էր վեր
ջերս : Այս յօդուածի մէջ կամիտիէ նաեւ
այդ հանրագրի նկատմամբ անգլիական
մամուլի հեգնական գրութիւնները և Տ.
Ջերալդի մէկ նամակը որ հրատարակուած
է անգլիական լրագրիներին մէջ . Պր. Կը
լտոքսթընի նամակ մ'առ Տիար Մ. Ջե

րազ: Դարձեալ նոյն մեծանուն Անգլիա-
ցիին խօսած մէկ ճառը Հայաստանի և
Կրէստի մասին: Մոռա պէ՛տի դատաս-
տանի նկատմամբ իրաւաբանական քննա-
դատութիւն մը: — Երեւանէն լուրեր
ռուսական բանակի մէջ գտնուող հայ
զօրադէպերի մասին: — Փաղուածներ հա-
յերէն լրագրերէ և մի հատուած Vanity
Fair անգլիական լրագրէն Պարսկաստա-
նի գործերին նկատմամբ որի Թարգմա-
նութիւնը կը դնենք Արմենիայի առաջի-
կայ թուին մէջ: — Տեղեկութիւններ այն
գրուածներին մասին որոնք եւրոպական
հեղինակներ հրատարակած են հայերէն
գրականութեան վրայ:

Քաջալերութեան արժանի այս թեր-
թին բաժնորդ գրուել ցանկացողները
գիմեւուն են ուղղակի լրագրին խմբագրա-
պետ Տիար Մինաս Զերազին հետեւեալ
հասցեով:

Mr. Minasse Tchérax, Rédacteur
en chef du journal «L'Arménie».
28, Bedford Place, Russell Square,
LONDRES W. C.

Թերթին տարեկան գինն է ամեն տե-
ղի համար, կանխիկ վճարելի, 10 շիւրս
որ կընէ 12 ու կէս ֆրանք:

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Յաւօք սրտի խմայանք որ Տիկին Նեկ-
տար Զուռն Լապետունին կնքեր է իր
մահկանացուն Փարիզի մէջ, անցեալ հինգ-
շաբթի օրը:

Հանգուցեալին մարմինը Մարտէյլ փո-
խադրուած է և առաջիկայ շաբաթ օր
(փետր. 22) Մէսսաժերի Կուստալքիլէր
շողէնաւով Կ. Պօլսի պիտի տարուի:

Հանգուցեալը «Ազգանուէր Հայուհի-
եաց» ընկերութեան եռանդուն հիմնա-
դիրներէն մին էր:

ՌՈՒՄԻԱ ԵՒ ԱՂՄԱՆԻԱ

Պետերբուրգէն հետեւեալը կը
գրեն փետր. 10 թուով:

Երկու կայսրութիւններին մէջ օր
ըստ օրէ աճող թշնամութիւնը քանի
մ'ամիսներ համար կերելի որ պիտի
մեղմանայ: Ժամանակ է որ քիչ մը
խաղաղէին միտքերն, որովհետեւ եր-
կու ազգերը բոլորովին իրարի հակա-
ռակ կը քայլեն: Բարեբաղդապէս Պ.
Կիրս միջամտեց:

Պր. Կիրս հետաքրքրական անձ
մ'է: Պատերազմասէր նախարարու-
թեան մէջ ինքն է խաղաղութեան
կուսակիցը և Կորչաքօ իշխանի ըս-
կզբունքներին հետեւողը: Իր փափա-
գըն է այն ուղղութիւն բռնել ինչ որ
ունէր այդ նշանաւոր պետական անձ՝
Խրիմի պատերազմին յաջորդ օրը:
Իր բոլոր խնամք այն է որ Ռուսիա,
ինչպէս այն ատեն, այսօր ալ ինքզինք
ամփոփէ: Բայց այս ամփոփում որ
կրնայ դիւրաւ բացատրուիլ եթէ յաղ-
թուած ազգի մը համար խօսուի,
ընդհակառակն դժուար հասկնալի է
Ռուսիայի համար, քանի որ Պալքան-
ների վրայ եղած վերջին յաղթու-
թիւնները արդէն ջնջած են Խրիմի
պարտութիւններին ստորնացնող յիշա-
տակները:

Պր. Կիրս խոհեմ քաղաքականու-
թիւն մ'ունի և կը խորհի որ Ռուսիայի
զօրութեան աղբիւրները անսպառ չեն:

պատերազմէ կը վախնայ որովհետեւ
կը մտածէ որ պարտութիւն մը կրնայ
միեւնոյն ժամանակ Ռուսիայի ընկե-
րական հին կարգ ու կանոնը տապա-
լել: Այս սոսկալի անձանցին զինք
կահարեկէ: Եթէ ժողովրդային խա-
ւերէ գունդեր երեւան գան և Ձա-
րին առաջարկեն իրենց անյաղթելի
բազուկներին նեցուկը, ժողովրդական
այդպիսի միջամտութիւն մը Պր. Կիրսի
աչքին աւելի վտանգաւոր կերելի:
Ուստի ասոր առաջը պէտք է առ-
նել ամեն զոհողութիւն ընելով:

Այս հանգամանքներին մէջ Ռուսի-
այի արտաքին գործերի նախարարը
Ալէքսանդր Գի գործակալն է աւելի
քան թէ երկրի նախարարապետը:
Սակայն չկարծուի թէ Ձարը Ալմա-
նաէր է: Ընդհակառակ ռուսական
զգացումները խորապէս արմատ ար-
մատ ձգած են իր սրտին մէջ, բայց
այն ատենէ ի վեր որ երկրին գործե-
րը սկսաւ անձամբ վարել, պէտք տե-
սաւ որ Ալմանիայի հետ իր ընթացք
քիչ մը բարեփոխէ: Ձինք հասկը-
նալ ուղղութիւն խաղաղութեան պէտ-
քին վրայ կը խօսի և երբեմն երբեմն
ալ Ալմանիային կը ժպտի:

Իրականութիւնն այս է որ Ձարը
կըզգայ թէ Ռուսիա պատրաստ չէ
տակաւին, թէ պատերազմական մը-
թերքներին մէջ բարեփոխումներն չեն
աւարտած, թէ նաւատորմը չաւտը-
կար է և երկրապահ բանակին պատ-
րաստուած և մարդուած զօրքերի թի-
ւը 3 միլիոնի չէ հասած որ արշա-
ւանքի ժամանակ կարելի լինի զա-
նոնք գործօն բանակին ետեւ ճակա-
տեցունել: Եւ այս ստիպողական պատ-
րաստութիւններ տեսնելու համար
ժամանակի և դրամի պէտք կայ:
Ասկէ կախում ունի Ալէքսանդր Գի
ծրագիրը:

Այս ամենի հետեւութիւնն է թէ
խաղաղութիւնը տալահովում է մինչև
իշխան Պրսմարքի մահուան օրը: Եր-
կու երկիրներին մէջ խղճում յետաձգե-
լու համար կէս պաշտօնական մամու-
լը խաղաղասիրական յօդուածներ կը
շուայէ և ծաղկեպսակներով կը ծած-
կէ Ալմանիայի երիտասարդ կայսեր
գլուխը: Հիւսիսային արջը իր ճանկեր
ներս քաշեր է: Հատորներ հատորնե-
րի վրայ կը հրատարակուին ապացու-
ցանքներ համար թէ Ռուսիա և Բուլ-
սիա իրարի միացումը դարաւոր կա-
պեր կան և թէ երկուքին շահերը
մէկ են բոլորական խնդրին մէջ: Ար-
տաքին գործերի գիւնանէն ներշնչուած
թերթերը կը ջատագովեն բացէ ի բաց
այն միտք թէ Ալմանիա և Ռուսիա
իրարի հետ միշտ միացած պիտի մը-
նան բազմաթիւ շահերով և գեղեցիկ
յիշատակներով, հակառակ լրագրու-
թեան և համաքաղաքացիական շա-
հադեաների հանած աղմուկներին:

Անշուշտ այս գաղափարներ պիտի
զարացուեն Վանովքի, Կուրօքի,
Սքօպէլէֆի բարեկամները, բայց
պէտք է ժամանակ վատկել յաղթու-
թեան հասնելու համար:

Յրանքօ-քիւրք առեւտրական դաշնագիրը

Փարիզէն կը հեռագրեն փետր. 14
թուով: Յրանքօ-թիւրք առեւտրա-
կան դաշնագրի պայմանագրով կը լը-
րանայ 1890 մարտ 13ին: Կը հաւաս-
տեն թէ ֆրանսական կառավարու-
թիւնը որոշած է չնորոգել այդ դաշ-
նագիրը որպէս զի որեւէ նոր յանձնա-
ռութիւն մը չաւելցունէ իր վրայ, բո-
լոր ուրիշ առեւտրական դաշնագիր-
ների պայմանագրուն լրացած ատեն:
Առ այժմ երկու կառավարութիւններ
մէջ սկսուած բանակցութեան նիւթն
այս է թէ երբ ալ առեւտրական
դաշնագիր մը չմնայ մէջտեղ, Յրանք
և Թիւրքիա ինչ տեսակ առեւտրա-
կան յարաբերութիւններ պիտի ունե-
նան իրարի հետ: Արդարեւ 1802 թը-
ւականին երկու երկիրներին մէջ կըն-
քուած դաշնագրին մէկ տրամադրու-
թիւն ալ այս է թէ այս երկու կա-
ռավարութիւններ փոխադարձապէս
յանձն կառնեն իրարի տալ այն ամեն
գիւրութիւններ որոնք կուտան ուրիշ
բարեկամ պետութիւններին: Ուրեմն
կը մնայ այս կէտի վրայ համաձայնի
թէ 1802ի դաշնագրին այդ տրամա-
դրութիւնը առեւտրական իմաստով
ալ պէտք է ի գործ դրուի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Պերլինէն կը հեռագրեն փետր. 13
թուով:

Ստացուած տեղեկութիւնները կը
հաստատեն որ Վիլհէլմ կայսրը գոր-
ծաւորական խնդրի մասին հանած
յայտարարութենէն առաջ, անգլիա-
կան կառավարութեան կամքն ալ առ-
նել ուզեր է:

Կըսուի որ Անգլիա խուսափողա-
կան պատասխան մը տուած է: Սա-
կայն շատերի կարծիքն այս է թէ Լորտ
Սալզբըրի Պերլինի մէջ գումարուելիք
միջադեպին ժողովին մասնակցելու
հրաւերն պիտի ընդունի, Կայսեր մա-
սին ունեցած անձնական յարգանքին
համար, բայց հիմնական կէտերի մա-
սին կարեւոր վերապահումներ պիտի
անէ:

Եթէ Յրանք և Ձուրքերիա չու-
ղեն ժողովին մասնակցել, այն ատեն
Կայսրը պիտի հրաժարի իբր թէ իր
ծրագիրը գործադրելէ, որովհետեւ
այն ատեն այդ ժողով լոկ դաշնակից
քանի մը կառավարութիւնների ժողո-
վի մը կերպարանքը պիտի առնու:

— Պետերբուրգ, 14 փետր.— Երե-
կէ ի վեր, Թիւրքոյ կոմսին վարչական
ծրագիրները սկսան գործադրութեան
մասնէ կայսրութեան մէկ մասին մէջ,
Մոսկուէն սկսելով:

Ալմանիայիներին Ռուսիա գաղթե-
լուն դէմ նոր նոր միջոցներ ձեռք
առնուեցան:

Կը հաւաստեն թէ Վիլհէլմ կայսրի
յայտարարութենէն առաջ, Ռուսիայի
խորհուրդն ալ հարցուած է Գործա-
ւորական խնդրի Միջադեպին ժողո-
վին համար և իբր թէ Ձարն ալ իր
հաւանութիւն տուած է քանի մը վե-
րապահումներով:

— Պերն, 15 փետր.— Ձուրքերիայի

Դաշնակցային Խորհուրդը արտասովոր
նիստ մ'ըրաւ Ալմանիայի հրաւերին
պատասխանելու համար և այդ նստին
մէջ որոշեց սկզբունքով ընդունիլ
Պերլինի մէջ գումարուելիք Միջադ-
եպին ժողովի մասնակցութիւնը,
բայց միեւնոյն ժամանակ որոշեց մա-
յիս Յին ալ Պերնի մէջ գումարել
առաջուց որոշուած ժողովը Գործա-
ւորական խնդրի մասին:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

KAISER & CHOMET

ՀԱՌՈՒՍՏԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

11, Rue Paradis
MARSEILLE

Այս տուն որ լաւ ծանօթ է տեղիս
Հայերին, կը յանձնարարենք իր ընտիր
կերպաների, շքեղ ձեւի և խնամով
կարուած քին համար:

Չափաւոր գիններ:

ԳՈՒՆՍԻԿԱՄՈՆՏԻ

Հանդերձեցնաց Խանութն

418, 420, 422 Միյն փողոց
Ռասքըր

Քաղաքին մէջ ամենէ մեծ և ա-
մենէ ճոխ խանութն ուր որոշեալ գի-
ներով և կանխիկ դրամով աղիւ տե-
սակ ֆալթօնք, ֆանթալօնք, Դըլ-
խարկներ են: Կը վաճառուին գոհա-
ցուցիչ գիններով: Սոյն խանութը յա-
ճախելով մեր Հայ Հայրենակիցը կրնան
վստահ լինիլ թէ Գուրնիկալմօնտի Ըն-
կերութեան կողմանէ ջանք և զոհո-
ղութիւն չի պիտի խնայուի զիրենք
գոհ ընելու համար: Փորձեցէք և հա-
մոզուեցէք:

ՏԲԹ. ՍԱՌԻԹԶԸՐ (Souther)

Բժիշկ և վիրաբոյժ

Լիմբօլի Գրապարակ
Ռասքըր

Սոյն գիտնական բժիշկն միշտ պատ-
րաստ է գոհացնել իրեն դիմող մեր
Հայրենակիցներ:

ՏԻՍԱՐ ՈՒՆԻԼԻԼՄ

Դեղագործ և դեղավաճառ

Լիմբօլի Գրապարակի վերայ
Ռասքըր

Ձերմագին կը յանձնարարենք մեր
Ուսման Բարձրակ Հայոց զայս դեղարան:

ՏԻՍԱՐ ԸՍՓԷՆՍԸՐ ՀՍՄԲԸԼ

Փատաբան և Հաշտարար Դատաւոր
405 Միյն փողոց Խոյք քիւ 119
Ռասքըր Մաս:

Սոյն փորձառու օրէնագէտ պատ-
րաստ է իւր ծառայութիւնն նուիրել
ամեն անոնց որք գործ կուենան
Դատարանաց մէջ: Կահանքներ կը հա-
ւաքէ են:

ՏԵՍԱՐ ՄՕՐՍ ԵՒ ԸՆԿ.

ՍԵՂԱՆԱՌՈՐԲ

426 Միյն, Փիլիքի փողոցի անկիւնը
ՈՒՍՔԸՐ (Worcester Mass.
U. S. America)

Սոյն դրամատան գիւմող Հայեր՝ Կ.
Պօլսոյ և Քարբերգի մէջ անգլիական և
գաղղիական ոսկիով վճարելի փոխա-
նակագիր կրնան ստանալ յոյժ շահաւոր
պայմաններով:

Փորձեցէք և գոհ պիտի ըլլաք:

ՏՆՕՐԷՆ—ԻՄԲԱԳԻՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒՊԱԼԵՄԱՆ

Le Gérant: FÉLIX ENFFANTIN.

ՄԱՐՍԷԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթոպալեանի
Marseille. — Imprimerie du Midi, M. SCHICKLER
rue Vacon 50.